

Kirjallisuutta

Kaksi tuoretta bibliografiaa

Ferenc Fabricius-Kovács bibliography. Compiled by MIKLÓS KONTRA. Eurolingua (Eurasian Linguistic Association), Bloomington (Indiana) 1984. 40 s.

György Lakó Bibliographie. Zusammen-gestellt von EDITH VÉRTES. Eurolingua, Bloomington (Indiana) 1985. 42 s.

Virittäjän viime vuoden 4. vihossa (s. 530—532) Raija Bartens esitteli Wolfgang Schlachterin ja Gerhard Ganschowin toimittaman korvaamattoman tärkeän uralistiikan apuneuvon, kolmattatuhatta sivua sisältävän monumentin »Bibliographie der uralischen Sprachwissenschaft 1830—1970».

Tällaisten yleisbibliografioiden ohella tutkijat tarvitsevat myös eri tiedemiesten julkaisujen luettelointia. Näiden aikaansaamisesta on viime aikoina ryhtynyt kiitettävällä tavalla huolehtimaan prof. Gyula Décsy, joka toimittuaan Hampurin yliopiston suomalais-ugrilaisen seminaarin esimiehenä v. 1959—75 siirtyi Indianan yliopistoon Bloomingtoniin. Jo vuoteen 1975 mennessä hänen oma julkaisutoimintansa oli varsin monipuolinen ja mitava. Hänen tuolloinen bibliografiansa (julk. Otto Harrassowitz—Wiesbaden) käsitti peräti 293 numeroa. Yhdysvalloissa hänellä on ollut tilaisuus harjoittaa tieteellistä toimintaansa mm. jatkamalla — varmaan eräiden kollegojen hämmästykseksi — eräänlaisena rinnakkaisarjana Hampurissa yhdessä Annemarie v. Gabainin kanssa toimittamaansa »Ural-Altaische Jahrbücheria», joka nidoksesta 51 (1979) lähtien on saanut rinnakkaisotsikokseen »Ural-Altaiic Yearbook». Hänen

Bloomingtoniin perustamansa »euroaalainen kielitieteellinen yhdistys Eurolingua» on julkaissut myös kahta muuta sarjaa: »Bibliotheca Nostratica» (tähän mennessä 5 volyymiä, niistä 2 prof. Décsyn omaa tutkimusta sekä mm. K. H. Mengesin juhla-kirja 1977 (yht. 473 s.) ynnä »Global Linguistic Connetions» 1983.

Sarjassa »Arcadia Bibliographica Vironum Eruditorum» on tullut julki asiantuntijain laatimat seuraavien tunnettujen uralistien ja altaistien bibliografiat: K. H. Menges, Alo Raun, Erich Kunze, Felix Johannes Oinas, Helmut Hoffman, Fred W. Householder ynnä viimeisinä yllä mainitut hartaiden Suomen-ystävien Ferenc Fabricius-Kovácsin ja György Lakón tuotantoa ja monipuolista toimintaa esittelevät kirjaset. Sarjaa on tarkoitus jatkaa.

Kirjaset eivät ole pelkkiä julkaisuluetteiloita, vaan niihin sisältyy myös mm. arvokas biografinen osa. Julkaisujen laatijat ovat olleet läheisiä ystäviä esittelemilleen tutkijoille. Fabriciuksen esittelijä Miklós Kontra on anglisti ja nykyunkarin puhekielen tutkija, Edith Vértes toimii nykyisin Debrecenin yliopiston fennougristiikan professorina.

Eri alojen huomattavat edustajat tekevät selkoa professori FERENC FABRICIUS-KOVÁCSIN (synt. 8. syyskuuta 1919) monipuolisesta oppineisuudesta ja uutteruudesta (bibliografiassa 102 nimikettä, julkaisuissa yhteensä yli 4 900 sivua).

László Hadrovics esittelee Fabricius-Kovácsin slavistina, millä alalla tämä aloitti opintonsa ja tieteellisen työskentelynsä, joka kohdistui lähinnä etymologian ja semantiikan ongelmiin. Merkittäväällä tavalla hän avusti István Kniezsaa Unkarin tiedeakatemian sarjan Studia Slavican toimittamisessa (v:sta 1955). Fabricius-Kovácsin pääkieliä slavistiikan piirissä olivat venäjä ja ukraina.

Kun György Szépe luonnehtii Fabricius-Kovácsin suuria ansioita äidinkielen didaktiikan alalla, hän tähdentää aluksi

Kirjallisuutta

Fabricius-Kovácsin syntymä- ja opiskelukaupungin, kalvinistisen Debrecenin, osuutta hänen elämäntutkimuksensa ja pedagogisen ideologiansa muovautumisessa. Protestanttisilla seuduillahan huomio kohdistuu kansankieleen, äidinkielen viljelyyn niin kirkollisessa elämässä kuin oppilaitoksissakin. Fabricius-Kovácsin opinahjo, Debrecenin kuulu Református Kollégium, oli erittäin merkittävä alalaaan, ja kaupungin yliopiston taitavilla opettajilla oli ratkaiseva vaikutus lahjakkaan oppilaan harrastuksien suuntautumiseen. Fabricius-Kovácsin pääaineita olivat unkarin kieli ja kirjallisuus sekä klassiset kielet ynnä indoeurooppalainen vertaileva kielentutkimus, filosofia, psykologia, logiikka ja pedagogiikka. Jo varhain hänen huomionsa kääntyi myös uusimpiin virtauksiin näillä aloilla. Hän unkarinnsi mm. Jerome S. Brunerin teoksen »Process of education». — Ehkä näkyvimmän osan monipuolisesta elämäntyöstään Fabricius-Kovács suoritti toimimalla eriasteisissa pedagogiikan ja didaktiikan opetus- ja hallintotehtävissä Debrecenin yliopiston ja tiedeakatemian laitoksissa. — V. 1969 hänestä tuli Unkarin kansallisen pedagogisen instituutin jäsen ja instituutin kansainvälisen osaston esimies.

Hänen huomattavimmat julkaisunsa ovat kuitenkin fennougristiikan alalta, kuten Péter Hajdú osoittaa laajassa 4. luvussa »Fabricius und Uralic Studies», V. 1954—69 Fabricius-Kovács työskenteli Unkarin tiedeakatemian kielitieteen laitoksessa. — Tunnetuimmaksi hän on tullut etymologina, nimenomaan uralilaisten kielten numeraalien tutkijana. Huomatavassa artikkelissaan »Some remarks on Uralic numerals» (ALH s. 117—129; 1960) hän päätyy siihen epäilemättä oikeaan tulokseen, että uralilaisten kielten numeraalisto on pääasiallisesti kehkeytnyt uralilaisen kauden jälkeen. Muissakin yhteyksissä hän on vuosien mittaan pohdiskellut uralilaisten kielten lukusanojen historiaa, vaikkei ennättänyt saada valmiiksi kokonaista monografiaa tältä alalta. Sellainen

on nyt tekeillä Unkarissa. — Lukuisat Fabricius-Kovácsin sanahistoriallisista oivalluksista ovat saaneet sijansa uralilaisten kielten suurissa etymologisissa sanakirjoissa, eritoten unkarin historiallis-etymologisen sanakirjassa. Hajdú osoittaa, että hänen osuutensa toisenkin tärkeän etymologisen sanakirjan — A magyar szókészlet finnugor elemei -teoksen — laadinnassa on ollut paljon merkittävämpi kuin on oletettu.

Ferenc Fabricius-Kovács matkusteli paljon ulkomailla. Hän oli erittäin kielitaitoinen ja osallistui lukuisiin kansainvälisiin kongresseihin. Hänen ystäväpiirinsä oli laaja. Erityisen läheiset suhteet hän solmi heti maailmansodan jälkeen Suomeen. Hänen ystävänsä Viljo Tervonen, jonka hallussa on noin 120 Fabricius-Kovácsin kirjettä, on muistosanoissaan käyttänyt henkiystävästään attribuutteja »läpeensä vilpiton ja suora tosi unkarilainen». Hillittyyn, jopa joskus itseironiseen huumoriin hän verhosi elämän pettymykset. Ne unohtuivat utteran tieteellisen aherruksen ääressä — ja etenkin kalamatkoilla, milloin Tonavan ja Balatonin rannoilla, milloin Suomessa: Mäntyharjulla, Ruovedellä tai Lapissa. Turhaan eivät suomalaiset ystävät antaneet Ferille ainutlaatuisia arvonimeä *pääkalastusneuvos*.

Ferenc Fabricius-Kovácsin elämäkääri katkesi yllättävästi kotona Budapestissa jo 3. joulukuuta 1977.

Toinen nyt puheeksi tuleva ystäväme, akateemikko GYÖRGY LAKÓ, puolestaan saavuttaa 26. tulevaa syyskuuta 78 vuoden iän, ja hän jatkaa sinnikkäästi työtään. Bibliografiasta ilmenee esim., että hänellä on paraikaa painossa kymmenkunta julkaisua. Lakón mukkea bibliografia sisältää peräti 262 numeroa. Aluksi mainitaan osastossa »Kirjoja» mm. sellaiset jo klassisen arvon saavuttaneet teokset kuin »A magyar nyelv finnugor alapjai» ynnä sen englanninnot »Proto Finno-Ugric sources of the Hungarian phonetic stock» (1968) ynnä monografiat János Sajnovicsista ja József Bundenzista.

Kirjallisuutta

— Samaan osastoon olisi oikeastaan kuulunut menekkiteos yli 1 000-sivuinen ruotsalais-unkarilainen sanakirja, jonka neljäs painos on pian tulossa. (Tarkan bibliografian mitättömänä torkahduksena voisi ehkä mainita, että sanakirjan ensimmäisen painoksen ilmestymisvuosi 1969 on pudonnut pois.) — Tunnollisuus on vaatinut prof. Vértesyä mainitsemaan korvaamattoman tärkeän 3-osaisen etymologisen sanakirjan »A magyar szókészlet finnugor elemei» (kaikkiaan 727 sivua) jaksossa »Osallisuus ryhmittöihin». Lakó oli tässä hankkeessa kuitenkin varsinaisen kuorman ja vastuun, jopa käsittämättömän kademielisen vastustuksenkin kantaaja, ei pelkkä nimellinen »päätoimittaja».

Unkarin nykyisistä fennougrieteista akateemikko Lakó on ainoa varsinainen lappologikin, vaikka hänen pääaineensa oli alusta alkaen hungarologia. Lakón ulkomaanmatkat alkoivat 1930-luvulla ja suuntautuivat pohjoiseen. V. 1930—31 hän opiskeli suomen valtion stipendiaattina Helsingin yliopistossa, 1931—32 Viron valtion stipendiaattina Tartossa. V. 1934—35 hän toimi unkarin kielen lehtorina Tukholman korkeakoulussa ja opiskeli samalla Björn Collinderin opastamana lappia. Hänellä oli kesällä 1934 tilaisuus tehdä tutkimusmatka luulajanlappalaisten keskuuteen. Noihin aikoihin Lakó hankki myös hyvän ruotsin kielen taidon.

Gyula Décsyn laatimasta lyhyehköstä elämäkerrasta ilmenee, että Lakón etenemiseen virkauralla soveltuu sananlasku »Alku aina hankalaa, lopussa kiitos seiso». Vasta vuoden 1949 jälkeen hän alkoi saada hyvää koulutustaan vastaavia tehtäviä. V. 1950—56 hän oli Unkarin tiedeakatemian kielitieteen laitoksen suomalais-ugrilaisen osaston johtajana. V. 1955 hänet kutsuttiin Miklós Zsirain kuoltua Budapestin yliopiston fennougrietiikan varsinaiseksi professoriksi, missä virassa hän toimi eläkkeelle jäämiseen asti, vuoteen 1968. Tämän jälkeenkin hän luennoi mm. lappologiaa ja ruotsia Budapestissa. — Lakón professorikaudelle osui suuri määrä organisatorisia ja po-

liittis-historiallisia mullistuksia, jotka häiritsivät tiedemiehen työskentelyä, mutta Lakó pysyi noina vaikeinakin aikoina uskollisena korkeille tieteellisille ihanteilleen. Tästä sitkeästä asennoitumisesta sekä tutkimuksen ja opetuksen alalla saavuttamistaan kauniista tuloksista hän sai ennen pitkää tunnustusta ja kunnianosoituksia paitsi kotimaassaan myös erityisesti Suomessa. Suomeen hänen suhteensa aina ovatkin olleet lämpimät, jopa siinä määrin, että suomalaiset ystävätkä joskus ovat »kääntäneet» hänen nimekseen *Lakulina* (mallina Hakulina).

Erinomaisen kokonaiskuvan Lakón tutkijanurasta on piirtänyt Mikko Korhonen kirjoituksessaan »Kielen ja tieteen historioitsija György Lakó 75-vuotias» (Vir. 1983 s. 318—327). Siitä luemme mm.:

Oppihistoriallista valistusta jakaessaan Lakó on joutunut — ehkä tahottomattaan, ehkä tietien tahtoen — ankaran koulumestarin rooliin. Hän on välistä kovallakin kädellä pölyttänyt niitä aikalaisiamme, jotka ovat tosiasioista piittaamatta halunneet tehdä menneisyyden mieleiseksi. Tällainen ravistelu on varmaan ollut paikallaan aikana, jolloin välinpitämättömyys historiasta oli ylimmillään. Nythän asennoituminen on jo vuosikymmenen verran ollut muuttumassa. Meidän aikanamme — on tieteenhistoria ja tieteen tutkimus yleensä nousemassa yhä keskeisemmäksi opinalaksi. Myös lingvistejä kiinnostaa enenevässä määrin se, miten nykyiseen on oikeastaan tultu. Lakón kaltaiset herättäjät ovat olleet tarpeen.

Akateemikko ja rouva Lakólla on tapana kutsua Budapestissa käyviä suomalaisia ystäviään illanviettoon vieraanvaraiseen kotiinsa Németsölgyi út 72/b:hen. Ilta huipentuu unohtumattomalla tavalla isännän taidokkaalla ja taiteikkaalla suomella pitämään lämpimään *ex tempore* -puheeseen. — György Lakón tekstiä, kiintoisia muistelmia on tallennettuna Helsingissä Suomen kielen nauhoitearkis-

Kirjallisuutta

ton kokoelmissa monen tunnin verran (Pertti Virtarannan ja Viljo Tervosen haastatteluja), mutta niiden julkaisemisen paikka ei ole vielä tässä.

AULIS J. JOKI